

Az Árpád-kori gyepük kérdéséhez

I.

Mivel Moór Elemér eddig még sehol sem közölte, hogy a magyar történészek gyepüfelfogása helytelen, nem tudtam hozzá alkalmazkodni, csak azokhoz a történészekhez és nyelvészekhez, akik Karácsonytól Hómanig és Tagányitól Paizs Dezsőig mind elfogadják a gyepüket. Mégis éppen tanulmányom lényege az, hogy földrajzi alapon tagadom az összefüggően kiépített gyepüvonalak létét, és talán éppen magam alkalmazkodom leginkább bírálóm felfogásához (NNy. VIII. 127), mikor arra mutatok rá, hogy csak egymással földrajzilag összefüggő, de nem szakadatlanul kiépített védelmi vonalokról lehet szó. Éppen magam mutatom ki a belső gyepük problematikus voltát is. A gyepükre vonatkozólag mások által összegyűjtött névanyagnak kritikai vizsgálata nem a geografusnak, hanem azon nyelvészeknek lett volna a feladata, akik Tagányi illetékességét tagadják. Magam csak földrajzi kritikán bocsáthattam át az adatokat.

Világosan megmondom tanulmányomban azt is, hogy nem gondolok összefüggő védelmi rendszerre, csak azt az övezetet rajzoltam fel, ahol a gyepükre tanúságot tevő okleveles, vagy helynévi adatok előfordulnak. Földrajzilag ennyire igazolt rendszerben ugyanis nem fordulhatnak elő ilyen tömegben adatok, ha azoknak nincsen komoly történelmi alapjuk. Nézetem szerint tehát nem tévednek a magyar történészek, mikor gyepüvonalokról beszélnek.

A Tenke-féle helyneveket nem jelentésük miatt vettem fel, ezt világosan kifejtettem tanulmányom legelején, hanem éppen földrajzi körülményekre, a feltűnő elterjedési viszonyokra hivatkozom egyes helyneveknél. Hogy Tenke jelentése egyik nyelven „szűk“, az csak figyelmeztetés volt számomra, mert valóban mindegyik szűk helyen fordul elő hazánkban. Főleg a Pozsony megyei Tonkaházának a Tenké-ből való származtatását kifogásolja bírálóm. Legyen szabad tehát szíves figyelmét felhívni a következő adatokra. *Tonkaháza* első birtokosa 435-ben *Tankházi* Salamon; 1488-ban *Dankháza* néven fordul elő, 1553-ban a portaösszeírásban *Tenk-Háza* néven van felvéve. (Lásd Pozsony vm. Monografiája, 121.) Tehát egyazon falu Tonkháza, Tankháza, Dankháza, Tenkháza néven. Egyébként magában a Tenke-féle helynevekkel seholsem bizonyítottam a gyepüket, csak azt mondom minden esetben, hogy az egyéb adatokkal bizonyított gyepüvel az ott található Tenke vagy Tonka helynév is összefüggésben lehetett. — A régi valkói *Tankfalvát* szerinte szintén szűkülettel hozom kapcsolatba és kifogásolja, hogy Tankfalvának néztem Csánkiban a Csánkfalvát. Értekezésemben egyetlen szó sincsen a valkói Tankfalvának valamely szűkülettel való kapcsolatáról, viszont bírálómnak szíves figyelmébe ajánlom,

hogy Csánkiban az idézett helyen megtalálható, hogy első ízben, 1416-ban *Tankfalwa* néven írták. Igaz, hogy későbbben Csánkfalva lett belőle, de engemet Tankfalva néven való első előfordulása érdekel.

Nem mesterségesen készült Vas megyében sem egy *Tanka* nevű község. Ez a falu bírálóm szerint legföljebb sajtóhibával van valahol Tankának írva és nem azonos Tauchennel, s nem is ott van, ahová én teszem, mert „ehhez csak azt kell tudnunk, hogy Tauka Szentgotthárdtól délnyugatra fekszik, Tauchen pedig Borostyánkő vidékén. De szerzőnk más esetekben is megjavította kissé gyepűvonalára érdekében a földrajzi körülményeket“. A „sajtóhiba“ kérdése a következőképpen áll: A Mária Terézia-féle 1773-as községi lexikonban a 96. lapon Vas megye községei között e község magyar és latin neve *Tanka*; német nevet nem ad, jöllehet megmondja, hogy németek lakják. Az 1895-ös magyar hivatalos helységnévtárban ez áll: „*Tauka (Tauka)*“. Az 1902-es hivatalos helységnévtárban: „*Tanka, l. Tauka*“. Ezek után is fenntartható-e az az állítás, hogy sajtóhiba után mentem? Vagy pedig bírálóm nem nézett utána azoknak a dolgoknak, amiket kifogásolt? Hogy pedig Taukát összetéveszttem a Borostyánkő vidékén lévő Tauchennel, ez a dolog így áll: Lipszky repertóriumában két Tauchen van, de a bírálóm csak az egyiket nézte meg. Az egyik a vasi Taukauk felel meg, a másikhoz pedig semmi közöm sincsen, de a bírálóm csak ezt látta.

A lajtamenti Rőjtökört azonosítottam volna a Kapuvár környéki Rőjtökkel. Ez a dolog így áll. S e b e s t y é n Gyula említi Rőjtökört a gyepűvel kapcsolatban, megmondva, hogy ma Szárazvám van e helyen. Ezért én Szárazvámot pontosan felvettem térképemre, megtalálhatja rajta bírálóm is. Ellenben a Kapuvár környékén fekvő Rőjtök szintén a gyepűvel összefüggő helynév, ezért ezt is felvettem, csupán csak annyi hiba esett, hogy a térképre Rőjtökör néven rajzoltatott be. Ennyi hibát elismerek.

A lajtamenti Örpordányt a gyepűvonal érdekében a Rába mellé helyeztem volna. Ez a dolog a következőképpen áll. Örpordányt Karácsonyi hozza kapcsolatba a gyepűvel, de nem mondja meg, hogy hol feküdt. Ma három Pordány is van Sopron megyében, egyik a Lajta, másik a Vulka, harmadik a Rába mellett. Az 1773-i községi lexikon már nem is ismeri az Örpordány nevet. Így került térképemen Örpordány Rábapordány helyére. Elismerem, hogy hibás helyen van, mint Örpordány, de azt vissza kell utasítanom, hogy térképem érdekében „megjavítottam volna a földrajzi tényeket“, mert ez már egyenesen a rosszhiszeműség vádjá.

Dr. Fodor Ferenc.

II.

Meg kell állapítanom, hogy Fodor Ferencnek a gyepűkérdéshez való fenti hozzászólásában bizonyos ellenmondás van. Ő

ugyanis egyrészt azt állítja, hogy az árpádkori gyepük mibenlétére vonatkozó felfogása az enyémmel egyezik, másrészt pedig igazat ad azoknak a történészeinknek is, akik gyepüvonalakról beszélnek. Ezt nem értem. — Szívesen elhiszem Fodor Ferencnek, hogy a gyepükkel eddig kapcsolatba hozott névanyagot földrajzi kritikán „bocsátotta át“. Nagy kár azonban, hogy ép ezen kritikáját az „Adatok a magyar gyepük földrajzához“ című dolgozatában — talán térszűke miatt — nem közölte le. A földrajzi kritika ugyanis ebben a kapcsolatban csak az őstáj rekonstrukcióját jelentheti annak a megállapítása céljából, hogy hol lehetett szükség gyepükre. Ezért bámulatosnak találom, hogy a *Tenke*, *Tanka* stb. helynevek mindig ott fordulnak elő, ahol az őstáj jellege gyepüket tett szükségessé. Azt ugyanis most már Fodor Ferenc sem vonja kétségbe, hogy ezek a nevek semmiféle kapcsolatban nem lehetnek jelentésük alapján a gyepükkel. Ezért is teljesen közönyös, hogy milyen félreértés folytán hozta kapcsolatba a *Tauka* és *Tauchen* neveket is a gyepükkel. A n. *Tauka* nevet (a falu hivatalos magyar neve *Tóka* volt) ugyanis *tauki*-nak ejtik, így tehát ezen névnek sem *Tauchen*, sem *Tanka* variánsa sohasem lehetett. A *Tankfalva* névből pedig nem későbbben „lett“ *Csánkfalva*, hanem a nevet elsőízben tévesen írták le. — Én az ismertetésemben felhozott összes konkrétumokkal a tárgyat nem kimeríteni, hanem csupán F. módszerét jellemezni akartam.

A hibásan lokalizált adatokkal kapcsolatban — nem tagadom — az a gyanúm támadt, hogy Fodor gyepüvonala érdekében az adatokban bizonyos önkényes korrekciókat végzett. Beismerem, tévedtem. Ezt F. F. jelen felszólalásában Röjtökörrel kapcsolatos megjegyzéseivel maga bizonyította be szinte kézzel foghatóan. A térképen t. i. Röjtökör Röjtök helyén „rajzoltatott be“, de tényleg ott találjuk Szárazvámot is, mert állítólag Sebestyén Gyula szerint „ma Szárazvám van e helyen“. Csattanója ennek azonban az, hogy Röjtökör sem Röjtökkel, sem Szárazvámmal nem azonos, hanem Lajtaszentmiklóssal. Ez annyira ismeretes dolog, hogy még Thirring Gusztávnak a turistakalauzában is benne van, ahonnan ezt a megállapítást például Schwartz Elemér is teljesen helyesen átvette. Valóban Fodor Ferenc nem akart hamisítani, hanem csupán nagyfokú felületességgel járt el és ép ezért dolgozata a gyepükérdésben értéket nem jelent. Szemle-rovatunkban csupán azért foglalkoztunk vele, mert az Akadémia egyik folyóiratában jelent meg és így megjelenése helyénél fogva alkalmas lehetett volna arra, hogy a gyepükérdésben kevésbé jártas kutatókat félrevezesse.

M. E.